

การเชื่อมโยงการศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานระหว่างไทยและกัมพูชา
ในกลุ่มเด็กนักเรียนกัมพูชาที่กำลังศึกษาอยู่ในโรงเรียนไทย¹

The linkage of cross-border basic education for the Cambodian
students studying in the Thai-Cambodian border schools

Received: December 28, 2020

Revised: February 24, 2022

Accepted: June 21, 2022

ธีรเดช ฉายอรุณ

Teeradej Chai-Aroon

คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ประเทศไทย

Faculty of Social Sciences and Humanities, Mahidol University, Thailand

theradech.cha@mahidol.ac.th

ศุภธิดา ศิริวงศ์

Supathida Siriwong

นักวิชาการอิสระ

Independent Scholar

pimmycmu@gmail.com

นุชนารถ นาคขำ

Nutchanat Nakkham

นักวิชาการอิสระ

Independent Scholar

nakkham@gmail.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสถานการณ์ด้านการศึกษาของเด็กกำพวด ในพื้นที่อำเภอคลองใหญ่ จังหวัดตราด และอำเภออมตลีสี่มา จังหวัดเกาะกง ประเทศกัมพูชา และ 2) เพื่อศึกษารูปแบบและแนวทางการเชื่อมโยงการศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในพื้นที่อำเภอคลองใหญ่ จังหวัดตราด และอำเภออมตลีสี่มา จังหวัดเกาะกง ประเทศกัมพูชา โดยใช้การวิจัยแบบผสมวิธี ดำเนินการวิจัยในพื้นที่อำเภอ คลองใหญ่ จังหวัดตราด และอำเภออมตลีสี่มา จังหวัดเกาะกง ประเทศกัมพูชา เก็บรวบรวมข้อมูล โดยการสัมภาษณ์ การสำรวจด้วยแบบสอบถาม และการสนทนากลุ่มกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษา หลายกลุ่ม ผลการวิจัย พบว่า 1) ครอบครัวที่มีนักเรียนกำพวดแม้กระจายไปทั้ง 3 ตำบล แต่ส่วนใหญ่จะอยู่ในตำบลบ้านหาดเล็ก 2) นักเรียนกำพวดมีพฤติกรรมเปลี่ยนไปในทางที่ดี หลายคนเป็นผู้นำ และช่วยสร้างผลงานให้กับโรงเรียน 3) นักเรียนกำพวดไม่น้อยกว่าร้อยละ 70 ตั้งใจจะเรียนต่อในประเทศไทยทั้งในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นหรือสูงกว่า 4) เหตุผลที่ทำให้นักเรียนตั้งใจเรียนต่อในระดับสูงขึ้นได้แก่ การมีโอกาส ได้งานที่ดีและมีรายได้สูงขึ้น การได้ช่วยเหลือครอบครัว และมีโอกาสได้สัญชาติไทยตามลำดับ 5) ครอบครัว ชาวกำพวดเห็นความสำคัญของการศึกษาและพร้อมสนับสนุนให้เด็กได้เรียนสูงขึ้น แม้จะกังวลใจต่อสถานะ ทางเศรษฐกิจของครอบครัว 6) การเชื่อมโยงการศึกษาระหว่างไทย-กัมพูชาในระดับประถมศึกษา พบว่า มีการเปิดโอกาสให้นักเรียนจากประเทศกัมพูชาเดินทางข้ามแดนมาเรียนในฝั่งไทย แต่ในระดับมัธยมศึกษา มีการเชื่อมโยงการศึกษาหลายลักษณะ เช่น การแข่งกีฬา การแข่งทดสอบภาษา การแลกเปลี่ยนบุคลากร การสอนภาษา เป็นต้น

คำสำคัญ : การเชื่อมโยงการศึกษา, การศึกษาข้ามชาติ, แรงงานข้ามชาติ, เด็กไร้สัญชาติ

Abstract

The objectives of this research were; 1) to study the current situation on education in the Thai – Cambodia border at Khlong Yai district, Trat province, and 2) to study the pattern and approach used for the cross-border education between Thailand and Cambodia. This mixed-methods research was undertaken at Khlong Yai district, Trat province, Thailand and Mondol Seima, Kaoh Kong province, Cambodia. Data collection used in this research included interview, questionnaire, and focus-group discussion with many groups of stakeholders. The major findings were; 1) Cambodian families are living in all sub-district but of Khlong Yai but most of them are live in Had Lek sub-district, 2) The Cambodian student behaviors were more appropriate and well-developed. Many of them have become the leaders which contributed in the school performance, 3) At least 70% of the Cambodian students intend further their study in Thailand either at the junior high school level or above, 4) Reasons why students intend to pursue higher level of education included having an opportunity for better job and higher income, supporting family and chance to acquire Thai nationality respectively, 5) Cambodian families in Thailand, although they were concerned about economic uncertainty for their families, they are agree on the important of education and ready to support their child to get to the higher education level, 6) For the cross-border education program, it was found that there was the agreement between Thai and Cambodia government that would allow students from Cambodia to travel across the Thai – Cambodia border to study at Thai school in the primary level. In the secondary education, however, there were different types of cross-border education activities such as sport competition, language test competition, teachers exchange, and language teaching, etc.

Keywords: cross- border education, transnational education, migrant workers, stateless children

1. บทนำ

นโยบายด้านการส่งเสริมให้ประชากรได้รับการศึกษาของประเทศไทยนั้น มีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องจนอาจเรียกได้ว่ามีความครอบคลุมทุกกลุ่มประชากรไม่ว่าจะเป็นเด็กทั่วไป เด็กที่อยู่ในสถานะ ที่เปราะบางและใช้ชีวิตด้วยความยากลำบาก อาทิ เด็กยากจน เด็กพิการ เด็กที่มีความต้องการพิเศษ เด็กที่ไม่มีสัญชาติไทย กล่าวเฉพาะเด็กกลุ่มที่ไม่มีสัญชาติไทยนั้น อาจแบ่งได้อีกอย่างน้อย 3 กลุ่มได้แก่ 1) เด็กที่มีผู้ปกครองเป็นชนกลุ่มน้อยหรือเป็นผู้อพยพเข้ามาในประเทศไทยและอาศัยอยู่ในประเทศไทยติดต่อกันยาวนานไม่ต่ำกว่า 10 ปี จนกลมกลืนเข้ากับสังคมไทย 2) เด็กที่เป็นบุตรหลานของแรงงานข้ามชาติหรือแรงงานต่างด้าว 3) เด็กที่ไม่มีหลักฐานทางทะเบียนราษฎร ในอดีตเด็กเหล่านี้มักประสบปัญหาการเข้าถึงการศึกษาทั้งด้วยข้อจำกัดของเด็กและครอบครัวของเด็กเองไม่ว่าจะเป็น สถานะทางเศรษฐกิจ การเคลื่อนย้ายแรงงาน ทักษะคิดต่อการศึกษานอกจากนี้ยังมีข้อจำกัดด้านระบบการศึกษาและกฎ ระเบียบต่าง ๆ ของประเทศไทย อย่างไรก็ตาม นับตั้งแต่ปี พ.ศ.2548 ที่คณะรัฐมนตรีในขณะนั้นได้อนุมัติหลักการ การจัดการศึกษาแก่บุคคลที่ไม่มีหลักฐานทะเบียนราษฎรหรือไม่มีสัญชาติไทย พร้อมทั้งได้ออกหนังสือ/ระเบียบ/ประกาศ/คำสั่ง/แนวทางปฏิบัติอีกหลายฉบับที่เอื้อต่อการจัดการศึกษาสำหรับเด็กกลุ่มดังกล่าว รวมทั้งมีนวัตกรรมทางการศึกษาที่ภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนร่วมกันพัฒนาขึ้น อาทิ หลักสูตร คู่มือ แนวปฏิบัติ ทำให้อาจกล่าวได้ว่า ในปัจจุบันเด็กที่ไม่มีสัญชาติไทยได้รับโอกาสในการเข้าถึงการศึกษามากขึ้นกว่าแต่ก่อนอย่างชัดเจน

แม้จะมีโอกาสมากขึ้นที่จะเข้าถึงการศึกษา แต่เด็กที่ไม่มีสัญชาติไทยเหล่านี้จะได้รับการศึกษาไปจนถึงขั้นสูงสุดตามความต้องการ ตามศักยภาพของนักเรียนและครอบครัวหรือไม่นั้น ระบบการศึกษาเองจะต้องลดข้อจำกัดที่เปรียบเสมือนเป็นเขตแดน (borders) กันขวางมิให้เด็กได้มีโอกาสเรียนสูงขึ้นไป เขตแดนเหล่านี้จะมีอะไรบ้างก็ขึ้นอยู่กับบริบททางการศึกษานั้น ๆ เอง ในกรณีของพื้นที่ตามแนวชายแดนของไทยที่ครอบคลุม 27 จังหวัด แต่ละพื้นที่ที่มีความเป็นพลวัตร ผันผวนสูงเนื่องจากเกี่ยวข้องกับความมั่นคงและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศซึ่งต้องการการบริหารจัดการที่ต่างไปจากพื้นที่อื่น เด็กในพื้นที่ดังกล่าวจำนวนมากไม่มีสัญชาติไทยที่แม้ว่ายังคงได้รับสิทธิและโอกาสในการเข้าถึงการศึกษา แต่ก็พบเขตแดนที่กันขวางโอกาสที่จะได้รับการศึกษาที่สูงขึ้นไปของเด็กกลุ่มนี้หลายประการ ได้แก่ 1) มาตรฐานการศึกษาที่ต่างกัน เด็กที่เรียนอยู่ในประเทศหนึ่ง เมื่อต้องเดินทางตามผู้ปกครองมาอีกประเทศหนึ่งที่มีพื้นที่ติดต่อกันแต่ไม่สามารถเรียนในระดับชั้นเดิมและไม่มีระบบเทียบระดับการศึกษา มีผลให้เด็กอาจต้องเรียนในระดับชั้นที่ต่ำกว่าเดิม 2) ความแตกต่างด้านภาษา เนื่องจากเป็นโรงเรียนชายแดนแต่ก็สอนด้วยภาษาของประเศนั้น ๆ ขาดครูผู้สอนและการจัดการเรียนการสอนวิชาภาษาของประเทศเพื่อนบ้านโดยเฉพาะในระดับประถมศึกษา เด็กที่ติดตามผู้ปกครองมาอยู่ในอีกประเทศหนึ่งเมื่อเข้าโรงเรียนจะมีปัญหาการสื่อสารอย่างมาก 3) ความแตกต่างด้านสังคมและวัฒนธรรม ที่มีผลต่อการปรับตัวของเด็กเมื่อต้องย้ายถิ่นไปเรียนในระบบการศึกษา ระบบสังคมและวัฒนธรรมของประเทศที่ไม่คุ้นเคย ข้อจำกัดเหล่านี้ทำให้เด็กและครอบครัว รวมทั้งโรงเรียนต้องเผชิญและแก้ปัญหาตามลำพัง เด็กและครอบครัวที่ไม่สามารถจัดการกับปัญหาดังกล่าวได้อาจไม่เข้าสู่ระบบการศึกษา หรือยุติการเรียนกลางคันกลายเป็นเด็กที่ตกหล่นจากระบบการศึกษา ผลที่ตามมาคือเด็กเหล่านี้มีความเสี่ยงที่จะถูกนำไปใช้ประโยชน์

ในทางที่ไม่ถูกต้องเหมาะสมได้ ประเด็นเหล่านี้สะท้อนว่าระบบการศึกษาที่ทำให้เด็กเข้าถึงได้นั้น แม้จำเป็น แต่ก็ยังพัฒนาขึ้นได้อีกหากจัดการกับเขตแดนที่ขวางกั้นการเรียนรู้ของเด็กได้อย่างมีคุณภาพ

การวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการ Stopping Exploitation through Accessible Services (SEAS of Change) ระยะที่ 2 (พ.ศ.2562-2564) โดยมีองค์การแพลน อินเตอร์เนชั่นแนล ประเทศไทย และองค์การแพลน อินเตอร์เนชั่นแนล ประเทศสวีเดน ได้รับงบประมาณสนับสนุนจาก SIDA CIVSAM (Swedish International Development Cooperation Agency's Unit for Support to Civil Society) โครงการนี้มุ่งหวังให้การศึกษาเป็นเครื่องมือหนึ่งในการพัฒนาศักยภาพและช่วยยับยั้งหรือบรรเทาปัญหาการฉกฉวยประโยชน์จากเด็ก (child exploitation) การดำเนินงานในระยะที่ 1 ให้ความสำคัญกับการสนับสนุนให้เด็กเข้าสู่ระบบการศึกษา มีการเตรียมความพร้อมด้านภาษาและด้านการปรับตัวทางสังคมของเด็กกัมพูชาที่ย้ายตามครอบครัวมาพำนักอาศัยในประเทศไทย เพื่อให้สามารถเข้าเรียนในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา (สพป.) ในพื้นที่ได้ มีการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้และจัดกิจกรรมการเรียนการสอนภาษาไทยในชุมชนแรงงานข้ามชาติให้กับเด็กที่ไม่ประสงค์จะเข้าเรียนในโรงเรียน

โครงการ SEAs of Change ระยะที่ 2 ให้ความสำคัญกับการเชื่อมโยงการศึกษาระหว่างประเทศไทยและกัมพูชาในพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา บริเวณอำเภอคลองใหญ่ จังหวัดตราด และอำเภอพนมทลสีมา ประเทศกัมพูชา พื้นที่ดังกล่าวมีความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง ในด้านการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน อำเภอคลองใหญ่มีโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา (สพป.) ตราด จำนวน 11 โรงเรียน ในปี พ.ศ.2562 มีจำนวนนักเรียนทั้งสิ้น 2,962 คน ในจำนวนนี้คาดว่าจะมีนักเรียนกัมพูชาทั้ง 4 กลุ่มตามขอบเขตการวิจัยนี้เรียนรวมกับนักเรียนไทย มูลนิธิเพื่อเยาวชนชนบทในฐานะผู้ดำเนินโครงการดังกล่าวเห็นความจำเป็นของข้อมูลด้านวิชาการเกี่ยวกับสถานการณ์การศึกษาของเด็ก รวมทั้งการเชื่อมโยงการศึกษาที่มีการดำเนินการในพื้นที่โครงการเป็นเบื้องต้นก่อน โครงการจึงสนับสนุนให้มีการศึกษาวิจัยเพื่อให้ได้ทราบถึงสถานการณ์ และเกิดข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินต่อไป

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาสถานการณ์ด้านการศึกษาของเด็กกัมพูชา ในพื้นที่อำเภอคลองใหญ่ จังหวัดตราด และอำเภอพนมทลสีมา จังหวัดเกาะกง ประเทศกัมพูชา

2.2 เพื่อศึกษารูปแบบและแนวทางการเชื่อมโยงการศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในพื้นที่อำเภอคลองใหญ่ จังหวัดตราด และอำเภอพนมทลสีมา จังหวัดเกาะกง ประเทศกัมพูชา

3. นิยามศัพท์สำคัญ

3.1) เด็กนักเรียนกัมพูชาที่กำลังเรียนอยู่ในโรงเรียน หมายถึงเด็กนักเรียนที่กำลังเรียนอยู่ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราด อำเภอคลองใหญ่ทั้ง 11 โรงเรียน ซึ่งสามารถจำแนกเป็น 4 กลุ่มตามสถานะบุคคลที่ปรากฏตามเลขประจำตัวประชาชน 13 หลัก ดังนี้

- กลุ่มรหัสขึ้นต้นด้วยเลข 0 ถือเป็นผู้ที่ไม่มีสถานะทางทะเบียน แต่นับเฉพาะนักเรียนกัมพูชาหรือคนไทยพลัดถิ่น

- กลุ่มรหัสขึ้นต้นด้วยเลข 1 ถือเป็นผู้มีสัญชาติไทยที่เกิดหลังวันที่ 1 มกราคม 2527 แต่ในการศึกษานี้จะคัดเลือกเฉพาะกรณีที่ชายหรือหญิงชาวกัมพูชาที่แต่งงานกับคนไทย บุตรที่เกิดในแผ่นดินไทยจะมีสัญชาติไทย กรณีนี้คนในพื้นที่เรียกว่า “เด็กลูกครึ่งไทย-กัมพูชา”

- กลุ่มรหัสขึ้นต้นด้วยเลข 7 เป็นบุตรของพ่อแม่ที่มีรหัสประจำตัวประชาชนขึ้นต้นด้วยเลข 6 ซึ่งอาจเป็นผู้ที่เข้าเมืองโดยชอบด้วยกฎหมายแต่อยู่ในลักษณะชั่วคราว เช่น นักท่องเที่ยวหรือชาวต่างชาติที่เดินทางเข้าประเทศไทย ที่ไปขอทำทะเบียนประวัติเพื่อให้มีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านสามหรือภรรยา รวมถึงกลุ่มที่เป็นผู้เข้าเมืองโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย แม้จะพำนักอาศัยในประเทศไทยเป็นเวลานานแต่ยังไม่ได้สัญชาติไทยเพราะทางการยังไม่รับรองทางกฎหมาย เช่น ชนกลุ่มน้อยตามชายแดนหรือกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง บุคคลดังกล่าวหากแต่งงานกันและมีบุตร บุตรจะมีรหัสประจำตัวประชาชนขึ้นต้นด้วยเลข 7

- กลุ่มรหัสขึ้นต้นด้วย G หมายถึงเด็กนักเรียนที่ยังไม่มีรหัสประจำตัวประชาชน 13 หลัก เป็นเด็กไร้รัฐไร้สัญชาติไทย แต่เพื่อให้ได้รับสิทธิทางการศึกษาตามยุทธศาสตร์การจัดการปัญหาสถานะและสิทธิ พ.ศ. 2548 จึงมีการกำหนดรหัสประจำตัว 13 หลักให้โดยขึ้นต้นด้วยรหัส G

3.2) การเชื่อมโยงการศึกษา หมายถึง การทำให้ระบบการศึกษาสองระบบเกิดความเชื่อมโยงกัน ไม่ว่าจะเป็นการแลกเปลี่ยนบุคลากรทางการศึกษา การแลกเปลี่ยนความรู้ หลักสูตร การจัดการเรียนการสอน การสอบ การเทียบโอน โครงการพัฒนาผู้เรียน การเชื่อมโยงผู้เรียนเข้าด้วยกัน เป็นการข้ามพรมแดนระดับประเทศหรือระดับภูมิภาค เพื่อเข้าถึงการศึกษาที่ดีขึ้น

4. ขอบเขตการวิจัย

ในด้านพื้นที่ การศึกษาค้นคว้าครอบคลุมพื้นที่อำเภอคลองใหญ่ จังหวัดตราด และพื้นที่จังหวัดเกาะกง ประเทศกัมพูชา ในบริเวณรอยต่อชายแดนไทย-กัมพูชา

ในด้านเนื้อหาแบ่งเป็น

- สถานการณ์ด้านการศึกษาของเด็กนักเรียนกัมพูชาทั้ง 4 กลุ่มตามนิยามศัพท์นั้นแบ่งเป็น 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ การเข้าถึงระบบการศึกษา พฤติกรรมการเรียน และความคาดหวังต่ออนาคตของนักเรียนกัมพูชาและครอบครัว

- การเชื่อมโยงการศึกษาในการวิจัยนี้ครอบคลุมการเชื่อมโยงองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งหรือหลายองค์ประกอบของการศึกษาร่วมกัน ได้แก่ การเชื่อมคน การเชื่อมโยงโปรแกรมหรือหลักสูตร การเชื่อมสถาบันการศึกษา และการเชื่อมโยงโครงการ/กิจกรรม/บริการทางการศึกษา

5. สถานะองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้อง

การเชื่อมโยงการศึกษา มิได้เป็นศัพท์บัญญัติทางวิชาการหากแต่เป็นคำที่นักพัฒนาจากองค์กรพัฒนาเอกชนใช้เมื่อกล่าวถึงระบบการศึกษาสองระบบหรือสองประเทศที่เชื่อมถึงกันผ่านการดำเนินการอย่างใดอย่าง

หนึ่งร่วมกัน เพื่อให้เด็กที่เคลื่อนย้ายจากระบบการศึกษาหนึ่งไปยังอีกระบบการศึกษาหนึ่งสามารถเข้าศึกษาต่อไปได้โดยไม่ต้องเริ่มต้นใหม่ แต่เมื่อทบทวนวรรณกรรมพบว่ามีความคิดสากลเรื่องการศึกษาข้ามพรมแดน (cross-border education) ที่มีความหมายกว้างกว่าที่นักพัฒนาใช้กัน แนวคิดดังกล่าวเป็นการยกระดับจากแนวคิดการศึกษาเพื่อปวงชน (education for all) ที่เน้นการเข้าถึงการศึกษาของเด็กทุกกลุ่มและลดปัญหาการออกกลางคัน แต่การเชื่อมโยงการศึกษาที่ Knight (2007, p.24) เสนอไว้นั้นให้ความสำคัญกับการศึกษาที่มีคุณภาพ โดยการเชื่อมโยงการศึกษาหมายถึง ปรากฏการณ์ที่มีการเคลื่อนย้ายผู้เรียน โปรแกรม บุคลากรทางการศึกษา หลักสูตร โครงการและกิจกรรมจากประเทศหรือพื้นที่หนึ่งไปยังอีกประเทศหรืออีกพื้นที่หนึ่ง เพื่อให้ผู้เรียนมีโอกาสเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพ หากพิจารณาในรายละเอียดจะพบว่า การเชื่อมโยงการศึกษาสามารถจำแนกออกเป็น 4 องค์ประกอบดังที่ Knight (2007, pp.24-27) เสนอไว้ดังนี้

1) การเชื่อมคน (People) หมายถึง การเคลื่อนย้ายของนักเรียน ครู/อาจารย์ นักวิชาการ นักวิจัย และผู้เชี่ยวชาญ จากประเทศหนึ่งไปยังอีกประเทศหนึ่ง การเคลื่อนย้ายของนักเรียน อาจเป็นไปเพื่อให้ได้วุฒิการศึกษาที่สูงขึ้น เช่น การเข้าร่วมโครงการแลกเปลี่ยน การได้รับทุนการศึกษาจากรัฐบาลหรือเอกชน เป็นต้น ในส่วนของครู/อาจารย์ นักวิชาการ อาจเคลื่อนย้ายไปยังประเทศอื่น เพื่อการสอน ทำวิจัย โดยได้ทุนจากสถาบันของรัฐบาลหรือเอกชน ตามข้อตกลงหรือสัญญาของโครงการแลกเปลี่ยน

2) การเชื่อมโยงโปรแกรมหรือหลักสูตร (Programs) หมายถึง การส่งมอบหลักสูตร โปรแกรม วุฒิการศึกษา จากประเทศหนึ่งไปยังอีกประเทศหนึ่ง อาจอยู่ในรูปแบบของการสอนทางไกล การสอนแบบตัวต่อตัว (face-to-face) การสอนออนไลน์ หรือแบบผสมผสาน นอกจากนี้ยังรวมถึงการจัดทำโปรแกรมหรือหลักสูตรร่วมกัน เช่น การเรียนควบคู่จากทั้งสองสถาบันที่ร่วมมือกัน (twinning program) หรือการใช้โปรแกรม/หลักสูตรของประเทศหนึ่งแต่ใช้ผู้สอนและจัดการสอนในสถาบันของอีกประเทศหนึ่ง หรือบางกรณีสถาบันการศึกษาต่างประเทศเป็นผู้รับผิดชอบด้านการจัดโปรแกรมการศึกษา แต่มีสถาบันการศึกษาในประเทศเป็นผู้ลงทุนดำเนินการจัดการเรียนการสอน เป็นต้น

3) การเชื่อมสถาบันการศึกษา (Providers) หมายถึง การเคลื่อนย้ายสถาบันการศึกษาของประเทศหนึ่งไปจัดการศึกษา (ทั้งหมดหรือบางส่วน) ในอีกประเทศหนึ่ง โดยอาจตั้งเป็นวิทยาเขต หรือควบรวมกับสถาบันการศึกษาในประเทศอื่น เช่น การไปจัดตั้งโรงเรียนสาขา การจัดทำห้องเรียนพิเศษ เป็นต้น

4) การเชื่อมโครงการ/การบริการการศึกษา (Projects/Services) หมายถึง การเคลื่อนย้าย กิจกรรม โครงการหรือการบริการไปยังต่างพื้นที่ โดยเป็นโครงการความร่วมมือระหว่างหน่วยงานของประเทศหรือพื้นที่เหล่านั้น ในรูปแบบของการพัฒนาหลักสูตร การวิจัย การบริการทางการศึกษา การให้ความช่วยเหลือทางเทคนิค เป็นต้น

การเชื่อมโยงการศึกษาอาจแบ่งได้เป็น 3 ยุค ยุคแรกคือการเชื่อมคน เช่น แลกเปลี่ยนบุคลากร การอบรมระยะสั้น การให้ทุนการศึกษา การมีกิจกรรมร่วมกันระหว่างนักเรียนสองประเทศ เป็นต้น ยุคที่สอง คือ การเชื่อมหลักสูตร เช่น การเรียนทางไกล การนำหลักสูตรจากสถาบันหนึ่งมาใช้ในการเรียนการสอน การเทียบโอนหลักสูตร รายวิชา หรือการรับรองคุณวุฒิของผู้ที่จบการศึกษาจากประเทศอื่น เป็นต้น ยุคที่สาม คือ การเชื่อมสถาบันการศึกษาหรือการเชื่อมระบบการศึกษา ที่เน้นการเคลื่อนย้ายสถาบันการศึกษาของพื้นที่หนึ่งไปจัด

การศึกษาในอีกพื้นที่หนึ่ง เช่น การจัดตั้งวิทยาเขต การตั้งโรงเรียนสาขา หรือการจัดทำห้องเรียนพิเศษที่นำหลักสูตร หรือรายวิชาจากที่หนึ่งไปสอนในอีกที่หนึ่งและสามารถนำผลการเรียนมาเทียบโอนได้ภายหลัง

แม้ว่าแนวคิดการเชื่อมโยงการศึกษาจะถูกกล่าวถึงในแวดวงการอุดมศึกษาบ่อยครั้ง เพื่อกระตุ้นและผลักดันให้นักเรียนเข้าสู่สถาบันอุดมศึกษา (Vincent-Lancrin, 2007; UNESCO, 2007) แต่พบว่ามี การเชื่อมโยงการศึกษาในระดับโรงเรียน (cross-border schools/ borders school) เกิดขึ้นทั่วโลกเช่นกัน อาทิ การเชื่อมการศึกษาในระดับอนุบาลและประถมศึกษาของฮ่องกง-จีน (Chan, 2018) ที่พยายามแก้ปัญหาเด็กจำนวนมากเดินทางข้ามพรมแดนจีนเพื่อเข้ามาเรียนในโรงเรียนฮ่องกงในลักษณะไปเช้า-กลับเย็น ทำให้โรงเรียนในฝั่งฮ่องกงหลายแห่งไม่สามารถรองรับนักเรียนจากสองพื้นที่ได้ รวมทั้งยังเกิดความไม่เป็นระบบระเบียบอีกหลายอย่างตามมา หน่วยงานทั้งสองพื้นที่ที่มีความพยายามจะพัฒนาแนวทางเพื่อรับมือกับสถานการณ์ดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง อาทิ การจัดทำพื้นที่เขตโรงเรียนเฉพาะที่สามารถรับเด็กจากทั้งสองประเทศได้ การจัดทำห้องเรียนแบบฮ่องกงที่โรงเรียนจีน มีผลให้เด็กที่เกิดในฮ่องกงที่อาศัยที่เงินจิ้นมีทางเลือกในการศึกษาต่อในเงินจิ้นในกรณีที่ไม่สามารถข้ามแดนไปเรียนที่ฮ่องกงได้ นอกจากนี้ยังมีการสนับสนุนด้านภาษาให้กับนักเรียนจีนที่ข้ามไปเรียนที่ฮ่องกง มีการสนับสนุนนักเรียนข้ามแดนและครอบครัวของนักเรียนข้ามแดนเพื่อให้โรงเรียนสามารถติดตามและให้ข้อมูลกับนักเรียนและครอบครัวได้เหมือนอยู่ในพื้นที่เดียวกัน สำหรับในพื้นที่ที่พบการเชื่อมการศึกษาเช่นเดียวกัน ดังเช่นกรณี ความร่วมมือทางการศึกษาระหว่างเมือง Tornio ประเทศฟินแลนด์ และเมือง Haparanda ประเทศสวีเดน² หรือ European School ที่เมือง Tbilisi สาธารณรัฐจอร์เจีย³ สำหรับประเทศไทย การเชื่อมโยงการศึกษาในพื้นที่ชายแดนเกิดในทุกพื้นที่โดยความคิดริเริ่มของคน/หน่วยงานในพื้นที่เอง หรือเกิดโดยการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก เช่น โครงการพระราชทาน ความช่วยเหลือแก่ราชอาณาจักรกัมพูชาด้านการศึกษา ตามพระราชดำริสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี⁴ หรือองค์กรพัฒนาเอกชน โดยเฉพาะมูลนิธิเพื่อเยาวชนชนบท มูลนิธิช่วยไว้พรมแดน ที่มีประสบการณ์ในการผลักดันการเชื่อมการศึกษาให้กับบุตรหลานแรงงานข้ามชาติในพื้นที่ชายแดนไทย-เมียนมาร์ที่อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก และจังหวัดชุมพร (Lakkaew, & Suwicha, 2016)

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่าการเชื่อมโยงการศึกษาที่เกิดขึ้นทั่วโลกในระยะหลังนั้นมีความแตกต่างจากยุคแรกที่อาจให้ความสำคัญเฉพาะบางเรื่อง เช่น การแลกเปลี่ยนบุคลากร การให้ทุนการศึกษา แต่ในยุคหลังพบการดำเนินงานอย่างเป็นระบบและเชื่อมโยง การดำเนินงานดังกล่าวนี้ต้องอาศัยความร่วมมือจากหน่วยงานระดับพื้นที่ทั้งสองพื้นที่จึงจะสำเร็จได้ แม้จะมีความซับซ้อนเนื่องจากพัวพันหลายมิติ ทั้งการศึกษา ความมั่นคง ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ รวมทั้งกฎหมายและนโยบาย แต่หากสามารถทำให้เกิดขึ้นได้ดังกรณีศึกษาที่พบนี้น่าจะเป็นประโยชน์แก่เด็กอย่างมาก

6. วิธีการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงพรรณนา (descriptive research) ที่ทำขึ้นเพื่อบรรยายหรือพรรณนาปรากฏการณ์ทางสังคมให้เป็นที่เข้าใจ (Riazi, 2016, p. 88) พื้นที่การวิจัยในครั้งนี้คืออำเภอคลองใหญ่ จังหวัดตราด ประเทศไทย และอำเภอมณฑลสีมา จังหวัดเกาะกง ประเทศกัมพูชา ใช้วิธีวิจัยแบบผสมวิธี (mixed-

methods research) โดยเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มเป้าหมาย หลายกลุ่มด้วยวิธีการที่หลากหลายทั้งการใช้แบบสอบถาม การสัมภาษณ์รายบุคคล การสนทนากลุ่ม การวิเคราะห์เอกสาร ดังนี้

6.1 กลุ่มเป้าหมาย และวิธีการ

กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย ประกอบด้วย 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผู้รับบริการทางการศึกษา และกลุ่ม ผู้ให้บริการทางการศึกษา

6.1.1 กลุ่มผู้รับบริการทางการศึกษา ประกอบด้วย

(1) นักเรียนกัมพูชาที่กำลังเรียนอยู่ในโรงเรียนทั้ง 11 แห่ง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษา อำเภอดงหลวง จังหวัดดงหลวง โดยเป็นนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 และ ระดับมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 1-3 นักเรียนกลุ่มนี้สามารถแบ่งได้เป็น 4 กลุ่มตามสถานะบุคคลที่ได้รับแล้วในนิยามศัพท์สำคัญ อย่างไรก็ตาม เด็กทั้ง 4 กลุ่มนั้น บางกลุ่มยากต่อการระบุตัวตนและจำนวนที่แท้จริง ดังนั้นจึงได้กำหนดร่วมกันว่าจะเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถามกับนักเรียนกลุ่มนี้ไม่น้อยกว่าร้อยละ 70

(2) ผู้ปกครองเด็กกัมพูชาที่ส่งบุตรหลานมาเรียนในประเทศไทย จำนวน 20 คน การเก็บข้อมูลกับผู้ปกครองเหล่านี้จะทำการสนทนากลุ่ม โดยแบ่งเป็น 3 กลุ่มตามตำบลที่อยู่อาศัย

6.1.2 กลุ่มผู้ให้บริการทางการศึกษา ประกอบด้วย

(1) ตัวแทนผู้ให้บริการทางการศึกษาในอำเภอดงหลวง จังหวัดดงหลวง ได้แก่ ผู้บริหารสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ผู้บริหารโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ผู้บริหารสำนักงาน กศน. และ กศน.ตำบลทั้ง 3 ตำบล ผู้แทนสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดดงหลวง บุคลากรจากองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานด้านการศึกษาในพื้นที่จังหวัดดงหลวง

(2) ตัวแทนผู้ให้บริการทางการศึกษาในจังหวัดเกาะกง ประเทศกัมพูชา ได้แก่ ผู้บริหารสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเกาะกง ผู้บริหารโรงเรียนระดับประถมศึกษา ในอำเภอของจังหวัดเกาะกง บุคลากรจากองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานด้านการศึกษาในจังหวัดเกาะกง

การเก็บข้อมูลกับผู้เข้าร่วมการวิจัยทั้งสองกลุ่มนี้ใช้การสัมภาษณ์เป็นรายบุคคล

6.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย แบบสอบถาม แนวคำถามในการสัมภาษณ์ และ แนวคำถามในการสนทนากลุ่มที่ครอบคลุมตามเนื้อหาที่ระบุในขอบเขตของการวิจัย อนึ่ง การพัฒนาเครื่องมือได้รับความเห็นชอบจากองค์การแพลน อินเตอร์เนชั่นแนล ประเทศไทย และผ่านการพิจารณาของคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคน ก่อนที่จะดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล

6.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ใช้สถิติพรรณนา (descriptive statistics) นำเสนอด้วยรูปแบบภาพตาราง สำหรับข้อมูลเชิงคุณภาพ ใช้การวิเคราะห์จัดกลุ่มเนื้อหาและตั้งประเด็นในการนำเสนอ (thematic analysis) และตีความข้อมูล

6.4 จริยธรรมการวิจัย

การวิจัยนี้ดำเนินการโดยยึดตามหลักสากลว่าด้วยจริยธรรมการวิจัยในคน โครงการวิจัยนี้ได้ผ่านกระบวนการพิจารณาและเห็นชอบจากคณะกรรมการวิจัยในคน สาขาสังคมศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล เลขที่รับรอง 2019/279.0701 เมื่อวันที่ 7 มกราคม 2563

7. ผลการวิจัย

7.1 สถานการณ์ด้านการศึกษาระดับพื้นฐานของนักเรียนกัมพูชา ในพื้นที่อำเภอคลองใหญ่ จังหวัดตราด และอำเภอมณฑลสีมา จังหวัดเกาะกง ประเทศกัมพูชา

ผลการวิจัยนี้เป็นไปตามวัตถุประสงค์การวิจัยข้อ 1 ที่มุ่งศึกษาสถานการณ์การศึกษาของเด็กกัมพูชาทั้ง 4 กลุ่ม ทั้งในแง่ของการเข้าถึงการศึกษา พฤติกรรมการเรียน และความคาดหวังต่ออนาคตของนักเรียนกัมพูชาและครอบครัว ผลการศึกษาเป็นดังนี้

ประเด็นที่ 1 การเข้าถึงการศึกษาขั้นพื้นฐานของนักเรียนกัมพูชา ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา อำเภอคลองใหญ่ จังหวัดตราด

แม้ไม่ทราบได้ถึงจำนวนที่แน่นอนของเด็กเชื้อสายกัมพูชาที่อาศัยอยู่ที่อำเภอคลองใหญ่ จังหวัดตราด ทั้งนี้เพราะเด็กทั้ง 4 กลุ่มดังกล่าวข้างต้นนั้น บางกลุ่มมิได้มีชื่ออยู่ในทะเบียนราษฎร ดังนั้น เพื่อชี้ว่าเด็กเชื้อสายกัมพูชาเหล่านี้มีโอกาสในการเข้าถึงการศึกษาอย่างไรนั้น จึงต้องใช้ข้อมูลแวดล้อมหลายอย่างประกอบการอธิบาย เริ่มจากภาพรวมของจำนวนนักเรียนในปีการศึกษา 2562 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา อำเภอคลองใหญ่ จังหวัดตราด ที่ดึงจากระบบข้อมูลนักเรียนรายบุคคล (data management center: DMC) ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 จำนวนนักเรียนกัมพูชาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอำเภอคลองใหญ่ ปีการศึกษา 2562 จำแนกตามตำบลและระดับชั้น

สถานศึกษา	นักเรียนทั้งหมด	นักเรียนกัมพูชา				ร้อยละ
		อนุบาล (อ.1-3)	ประถม (ป.1-6)	มัธยม (ม.1-3)	รวม	
ตำบลหาดเล็ก (3 โรงเรียน)	786	186	404	-	590	75.06
ตำบลคลองใหญ่ (4 โรงเรียน)	1,580	127	413	60	600	37.97
ตำบลไม้รูด (4 โรงเรียน)	556	25	93	14	132	23.74
รวม	2,922	338	910	74	1,322	45.24

พิจารณาจากภาพรวมของทั้งอำเภอคลองใหญ่ พบว่านักเรียนกัมพูชาที่มีประมาณ ร้อยละ 45 ของนักเรียนทั้งหมด สัดส่วนดังกล่าวแตกต่างกันไปในแต่ละตำบลอย่างมากสะท้อนถึงการตั้งถิ่นฐานของผู้ปกครองกัมพูชาที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย กล่าวคือ ในตำบลหาดเล็กซึ่งอยู่ใกล้ชายแดน-ไทยกัมพูชาและมีท่าเทียบเรือ

ขนาดใหญ่จะมีนักเรียนกัมพูชามากถึงร้อยละ 75 ในขณะที่ตำบลไม้รูดซึ่งห่างจากชายแดนกว่า 30 กิโลเมตร ซึ่งเป็นพื้นที่เกษตรกรรมและการท่องเที่ยวจะมีนักเรียนกัมพูชาประมาณร้อยละ 23 เท่านั้น

ประเด็นต่อมาคือสถานะบุคคลของนักเรียนกัมพูชาซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการอธิบายเรื่องการเข้าถึงโอกาสการศึกษา เมื่อนำข้อมูลจำนวนนักเรียนทั้ง 1,322 คนมาจำแนกตามสถานะบุคคลทั้ง 4 กลุ่ม พบข้อมูลที่ที่น่าสนใจในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 จำนวนนักเรียนกัมพูชา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอำเภอคลองใหญ่ ปีการศึกษา 2562 จำแนกตามสถานะบุคคลทั้ง 4 กลุ่ม

สถานศึกษา	นักเรียน กัมพูชา	กลุ่มสถานะบุคคล*			
		G	0	1	7
ตำบลหาดเล็ก	590	374 (63.4%)	102 (17.2%)	72 (12.2%)	43 (7.2%)
ตำบลคลองใหญ่	600	303 (50.5%)	148 (24.7%)	98 (16.3%)	51 (8.5%)
ตำบลไม้รูด	132	86 (65.1%)	20 (15.2%)	4 (3.0%)	22 (16.7%)
รวม	1,322	762 (57.6%)	270 (20.4%)	174 (13.2%)	116 (8.8%)

*หมายถึง การใช้หมายเลขประจำตัวประชาชนหลักที่ 1 จำแนกสถานะบุคคลของนักเรียนเป็น 4 กลุ่ม

จากตารางพบว่านักเรียนกัมพูชาในเรียนที่อำเภอคลองใหญ่ทั้ง 3 ตำบล มากกว่าครึ่งหนึ่งเป็นเด็กไม่มีสัญชาติไทยและไม่มีบัตรประชาชนคนไทย แต่เพื่อให้เรียนในระบบการศึกษาได้จึงต้องจัดเลขประจำตัว 13 หลักให้โดยเลขหลักที่คือ คือ G ข้อมูลนี้สะท้อนว่าฝ่ายจัดการศึกษาของไทยได้ตอบสนองต่อนโยบายการศึกษาของรัฐบาลไทยอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เด็กไม่ว่าจะมีสถานะบุคคลอย่างไรก็สามารถเข้าถึงการศึกษาได้ ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของฝ่ายจัดการศึกษาที่ว่า

“...ส่วนกลางสนับสนุนงบประมาณเต็มที่อยู่แล้ว ไม่ได้แยกเด็กกัมพูชาเด็กไทย เด็กได้เหมือนกัน ออกไปตรวจสอบเหมือนกัน เรากำหนดให้ครูออกเยี่ยมบ้าน 100 % ไม่ว่าจะเป็นเด็กกัมพูชา เด็กไทย ก็แล้วแต่ ครูเราเคยตามไปถึงเกาะกงเพื่อเยี่ยมบ้านเด็ก เราจะได้รู้เด็กว่าอยู่ที่บ้านเป็นยังไง...”

นอกจากนโยบายและแนวปฏิบัติจะเปิดโอกาสให้เด็กเข้าถึงการศึกษาแล้ว ผู้ปกครองชาวกัมพูชาเอง ก็มีความนิยมส่งเสริมให้เด็กได้เรียนเช่นกัน จากการสำรวจนักเรียนกัมพูชาจำนวน 366 คนพบว่าครอบครัวของเด็กมีลูกหลายคนและเด็กๆ เหล่านี้จะเข้าเรียนในโรงเรียนไทย เช่น กรณีที่เด็กมีพี่น้อง 1 คน จะเข้าเรียนครบทุกคน เด็กที่มีพี่น้อง 2 คน ร้อยละ 74.8 จะเข้าเรียนครบทุกคน และเด็กที่มีพี่น้อง 3 คน ร้อยละ 54.8 จะเข้าเรียนครบทุกคน เป็นต้น เมื่อสัมภาษณ์ผู้ปกครองพบข้อมูลที่สอดคล้องกันว่านอกจากจะเห็นประโยชน์ของการศึกษาแล้ว เด็กยังได้รับสวัสดิการหลายอย่างที่ช่วยลดค่าใช้จ่ายของผู้ปกครอง

“...ต้องบังคับให้เรียนเพราะอายุยังไม่ครบทำงาน อยู่บ้านก็ช่วยอะไรไม่ได้ นอกจากกินและเที่ยวไปวัน...”

“...ที่กัมพูชาจะเรียนแค่ครึ่งวัน ถ้าเรียนเมืองไทยเราไม่ต้องลำบากหากับข้าวให้ลูกกิน พอขึ้นชั้นประถมคุณครูจะแจกชุดให้นักเรียนแต่ละคน นมก็แจกให้กินทุกวัน และอุปกรณ์การเรียน...”

สรุปว่าเด็กกัมพูชาในพื้นที่อำเภอคลองใหญ่ สามารถเข้าถึงการศึกษาได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้เพราะนโยบายเปิดโอกาสให้ อีกทั้งยังมีแนวทางการปฏิบัติตอบสนองนโยบายได้อย่างชัดเจน นอกจากนี้ผู้ปกครองมีทัศนคติที่ดีและยินดีส่งเด็กเข้าสู่ระบบการศึกษา

ประเด็นที่ 2 พฤติกรรมการเรียนของนักเรียนกัมพูชา ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา อำเภอคลองใหญ่ จังหวัดตราด

ในอดีตพื้นที่อำเภอคลองใหญ่มีการเคลื่อนย้ายแรงงานสูงมาก เด็กที่ย้ายตามผู้ปกครองเหล่านี้อาจเคยได้รับการศึกษาจากประเทศกัมพูชา แต่ด้วยระบบการศึกษาที่ต่างกันทำให้เมื่อมาอยู่ประเทศไทยเด็กต้องเรียนในระดับชั้นที่ต่ำกว่าเดิม มีผลให้มีนักเรียนอายุเกินเกณฑ์ เด็กกัมพูชาอายุ 10-12 ปี เรียนร่วมกับเด็กไทยในชั้นอนุบาลเป็นภาพที่พบเห็นเป็นประจำในพื้นที่ อย่างไรก็ตาม หลังจากคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ใช้อำนาจตามมาตรา 44 ออกคำสั่งที่ 10/2552 ลงวันที่ 29 เมษายน 2558 เรื่อง การแก้ไขปัญหา การทำผิดการประมงที่ผิดกฎหมาย ขาดการรายงาน และไร้การควบคุม มีผลให้เกิดความเข้มงวดในการจ้างแรงงานต่างด้าวมากขึ้น การเคลื่อนย้ายแรงงานลดลงอย่างชัดเจน แรงงานที่อยู่ในพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นแรงงานที่ถูกต้องตามกฎหมายและพำนักอาศัยเป็นเวลานานในประเทศไทย ผลที่ตามมาคือเด็กที่อายุเกินเกณฑ์มีจำนวนลดลงเช่นกัน จากการสำรวจด้วยแบบสอบถามพบว่านักเรียนกัมพูชาที่อายุมากกว่าเพื่อนร่วมชั้นเกิน 5 ปี เหลือเพียงร้อยละ 2 (ป.5) และร้อยละ 4 (ป.4) เท่านั้น ในขณะที่พบว่าเด็กมากกว่าร้อยละ 60 จะอายุตรงตามเกณฑ์ ข้อมูลนี้ทำให้คาดการณ์ได้ว่าปัญหาเด็กอายุเกินเกณฑ์น่าจะลดน้อยลงไปอีกในอนาคต

การเรียนของเด็กกัมพูชา พบว่า เด็กมีพฤติกรรมการเรียนที่น่าพึงพอใจ และเปลี่ยนแปลงไปในทางดี หลังจากได้เข้าเรียนในโรงเรียน ดังข้อมูลจากผู้ปกครองและครูต่อไปนี้

“...เด็กพวกนี้มาถึงแต่เช้า เคยบอกเด็กว่าให้ช่วยกวาดใบไม้หน่อย บอกครั้งเดียว หลังจากนั้น เด็กมาถึงโรงเรียนจะหยิบไม้กวาดไปกวาดใบไม้ทุกวัน...” (ครู)

“...ลูกนิสัยดีขึ้น ลูกเล่าว่าครูสอนให้ไหว้แม่ ให้หนูล้างจาน กวาดบ้าน ให้ทำการบ้าน ลูกอายุ 5 ขวบ กลับมาบ้านช่วยแม่กวาดบ้าน ล้างจาน ครูสอนว่าทำแบบนี้เป็นเด็กดี คนกลางกลับมาทำการบ้านของเขาแล้วกวาดบ้าน แล้วเอาเสื้อผ้าที่ใส่มาซักเอง ไม่ต้องให้แม่ซัก เมื่อก่อนไม่เคยทำ แม่ทำให้ เขามี ความรับผิดชอบมากขึ้น...” (ผู้ปกครอง)

ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนกัมพูชา พบว่า นักเรียนระดับประถมศึกษาประมาณร้อยละ 50 มีผลการเรียนอยู่ในเกณฑ์ดี คือ 3.01-4.00 รองลงไปอยู่ร้อยละ 23.8 มีผลการเรียนอยู่ในเกณฑ์ปานกลาง คือ 2.31-3.00 เช่นเดียวกับนักเรียนระดับมัธยมศึกษา พบว่า ร้อยละ 36.5 มีผลการเรียนอยู่ในระดับดี และร้อยละ

33.3 มีผลการเรียนอยู่ในระดับปานกลาง เท่าที่สัมภาษณ์ครูไม่พบว่าแต่ละโรงเรียนต้องจัดการเรียนเสริมให้กับเด็กกัมพูชาเป็นการเฉพาะแต่อย่างใด

นอกจากผลการเรียนที่ไม่เป็นปัญหาแล้ว นักเรียนกัมพูชาส่วนหนึ่งยังมีความเป็นผู้นำ กล้าแสดงออก มีบางโรงเรียนที่นักเรียนกัมพูชาเป็นประธานนักเรียน หัวหน้าห้อง เป็นนักกีฬา นักเรียนที่ยังสามารถพูดภาษากัมพูชาได้ก็ช่วยครูเป็นล่ามในโอกาสต่าง ๆ บางครั้งก็ได้เงินเป็นค่าตอบแทน

ประเด็นที่ 3 ความคาดหวังต่ออนาคตของนักเรียนกัมพูชาและครอบครัว

เมื่อสอบถามจากนักเรียนเกี่ยวกับความตั้งใจในการศึกษาต่อ ข้อมูลในตารางที่ 3 พบว่านักเรียนที่เรียนอยู่ชั้น ป.4-ป.6 ตั้งใจจะเรียนต่อในระดับม.1 สูงถึงร้อยละ 97.3 โดยแบ่งเป็นตั้งใจเรียนในประเทศไทยถึง ร้อยละ 77.5 เรียนได้ทั้งไทยและกัมพูชาร้อยละ 15.4 เรียนในกัมพูชาร้อยละ 4.4 สำหรับนักเรียนที่เรียนอยู่ชั้น ม.1-ม.3 ตั้งใจจะเรียนต่อ ม.4 หรืออาชีวศึกษาสูงถึงร้อยละ 97.7 แบ่งเป็นเรียนในประเทศไทยร้อยละ 79.4 เรียนได้ทั้งในประเทศไทยและกัมพูชาร้อยละ 14.5 และเรียนในกัมพูชาร้อยละ 3.8

ตารางที่ 3 ความตั้งใจที่จะเรียนต่อในระดับสูงขึ้นของนักเรียนกลุ่มเป้าหมายทั้งสองระดับ

ความตั้งใจเรียนต่อในระดับที่สูงขึ้น	ระดับการศึกษา		
	ป.4 - ป.6	ม.1 - ม.3	รวม
เรียนในประเทศไทย	231 (77.5)	43 (91.5)	274 (79.4)
เรียนในประเทศไทยและกัมพูชา	13 (4.4)	0	13 (3.8)
เรียนได้ทั้งในประเทศไทยและกัมพูชา	46 (15.4)	4 (8.5)	50 (14.5)
ยังไม่ตัดสินใจ	8 (2.7)	0	8 (2.3)
รวม	298 (100.0)	47 (100.0)	345 (100.0)

*ตัวเลขในวงเล็บหมายถึงค่าร้อยละ

สำหรับเหตุผลหรือแรงจูงใจที่ผลักดันให้นักเรียนเหล่านี้สนใจศึกษาต่อในประเทศไทย ข้อมูลในตารางที่ 4 พบว่า นักเรียนทั้งสองกลุ่ม ให้ความสำคัญกับการมีโอกาสได้งานที่ดีและมีรายได้สูงขึ้นมาเป็นอันดับหนึ่ง (30.8%) อันดับสองคือ การได้ช่วยเหลือครอบครัว (28.9%) อันดับสามคือ มีโอกาสได้สัญชาติไทย (15.5%) โดยเฉพาะประเด็นการมีโอกาสได้สัญชาติไทยนั้น นักเรียนที่เรียนชั้น ม.1-ม.3 มีความต้องการได้สัญชาติไทยร้อยละ 23.0 ในขณะที่นักเรียนชั้น ป.4-ป.6 มีความต้องการได้สัญชาติไทยร้อยละ 14.2

ตารางที่ 4 เหตุผลที่ต้องการศึกษาต่อในประเทศไทยของนักเรียนที่เป็นกลุ่มเป้าหมายทั้ง 2 กลุ่ม

เหตุผลในการศึกษาต่อในประเทศไทย	ระดับการศึกษา		
	ป.4 - ป.6	ม.1 - ม.3	รวม
ใช้ในการสื่อสารในชีวิตประจำวัน	82 (16.0)	11 (9.7)	93 (14.8)
มีโอกาสได้งานที่ดีและมีรายได้สูงขึ้น	158 (30.8)	35 (31.0)	193 (30.8)
เพื่อช่วยเหลือครอบครัว	150 (29.2)	31 (27.4)	181 (28.9)
เป็นตัวอย่งให้กับพี่น้อง	50 (9.7)	10 (8.8)	60 (9.6)

เหตุผลในการศึกษาต่อในประเทศไทย	ระดับการศึกษา		
	ป.4 - ป.6	ม.1 - ม.3	รวม
มีโอกาสได้สัญชาติไทย**	73 (14.2)	26 (23.0)	99 (15.8)
รวม	513 (100.0)	113(100.0)	626 (100.0)

*ตัวเลขในวงเล็บหมายถึงค่าร้อยละ

** ตามมาตรา 10 และ 11 พระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ.2508 การที่บุคคลต่างด้าวจะขอแปลงสัญชาติไทยนั้น ต้องมีคุณสมบัติหลายประการ เช่น การมีภูมิลำเนาในประเทศไทยต่อเนื่องไม่น้อยกว่า 5 ปี มีความรู้ภาษาไทยตามที่กำหนด มีความประพฤติดี ทำความดีความชอบเป็นพิเศษต่อประเทศไทย เป็นต้น เด็กที่มีคุณสมบัติตามเกณฑ์เหล่านี้ หรือมีแนวโน้มจะพัฒนาไปสู่เกณฑ์เหล่านี้ได้ ก็จะมีโอกาสพัฒนาสถานะบุคคลเป็นสัญชาติไทยต่อไป

การที่เด็กจะได้เรียนในระดับสูงขึ้นหรือไม่นั้น ครอบครัวมีส่วนอย่างมากในการสนับสนุน เมื่อพิจารณาถึงบริบททางเศรษฐกิจของครอบครัวนักเรียนกัมพูชาที่ส่วนใหญ่เป็นลูกจ้างและรับจ้างทั่วไปที่รับค่าจ้างเป็นรายวันหรือรายเดือน อีกทั้งมีโอกาสที่จะย้ายกลับประเทศกัมพูชาด้วยนั้น กลับพบว่าหลายครอบครัวให้การสนับสนุนให้เด็กเรียนต่ออย่างเต็มที่ ดังข้อมูลจากผู้ปกครองต่อไปนี้

“...เราไม่มีอะไรจะให้เขา มีแต่ความรู้ที่จะให้ได้...”

“...ลูกมาเรียน 3 คน รายได้ก็ไม่เท่าไร ถ้าลูกอยากเรียนก็จะส่งเต็มที่ บอกลูกทุกคนว่าแม่ไม่มีอะไรให้ แม่มีแบบนี้ที่ให้ (ส่งลูกเรียน)...”

“...เราอยากให้ลูกเรียนหนังสือให้จบมีงานทำดี ๆ ตัวเราเองไม่ได้เรียนหนังสือต้องทำงานก่อสร้าง ทำงานโรงงาน เหนื่อย อยากให้ลูกเรียนสูงๆ จบไปมีงานทำดีๆ...”

อย่างไรก็ตาม ยังมีผู้ปกครองบางส่วนที่อาจไม่สนับสนุนให้เด็กได้เรียนต่อ ทั้งนี้เพราะความกังวลใจ ต่ออนาคตของเด็กที่ไม่แน่นอน

“...บางทีลูกของเราเรียนจบไปถ้าไม่มีบัตรก็หางานทำไม่ได้ เขาก็จะไม่รับถ้าเราเป็นคนกัมพูชา ไม่มีงานที่ดีเหมือนที่คนไทยเขาทำ...”

“...เราเลยบอกลูกว่าเอาแค่พออ่านออกเขียนได้ก็พอ เก็บเงินไว้เสียตอนเจ็บป่วย เพราะถ้าเราไม่มีบัตรไทยเราก็ต้องจ่ายเอง...”

สรุปว่านักเรียนส่วนใหญ่มีความต้องการเรียนต่อในระดับสูงขึ้น ในด้านครอบครัวมีทั้งที่ยินดีสนับสนุนและไม่สนับสนุนทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขเกี่ยวกับทัศนคติต่อการศึกษา สถานะด้านเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัวเป็นสำคัญ

7.2 รูปแบบและแนวทางการเชื่อมโยงการศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในพื้นที่อำเภอคลองใหญ่ จังหวัดตราด และอำเภอมณฑลสีมา จังหวัดเกาะกง ประเทศกัมพูชา

ผลการวิจัยในส่วนนี้เป็นไปตามวัตถุประสงค์การวิจัยที่ 2 จากการลงพื้นที่ รวมทั้งพบทวนวรรณกรรมพบว่า ในพื้นที่อำเภอคลองใหญ่ จังหวัดตราดมีการเชื่อมโยงการศึกษา (cross-border education) ระหว่างไทย-กัมพูชาอยู่แล้วในระดับหนึ่งทั้งในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ดังนี้

ในระดับประถมศึกษา พบปรากฏการณ์ที่เป็นรูปธรรม คือ นักเรียนชาวกัมพูชาจะเดินทาง ข้ามจุดผ่านแดน ไทย-กัมพูชา เพื่อมาเรียนที่โรงเรียนบ้านหาดเล็กซึ่งอยู่ใกล้ชายแดนมากที่สุดในลักษณะ ไปเช้า-เย็นกลับ รูปแบบนี้เป็นการเคลื่อนย้ายคนจากระบบการศึกษาหนึ่งไปยังอีกระบบหนึ่ง โรงเรียนดังกล่าวเคยเป็นโรงเรียนที่มีนักเรียนไทยน้อยมาก แต่หลังจากเปิดโอกาสให้เด็กกัมพูชาเข้ามาเรียนทำให้มีนักเรียนเพิ่มขึ้น โดยมีสัดส่วนของนักเรียนกัมพูชาในโรงเรียนสูงถึงร้อยละ 74 การมีนักเรียนเพิ่มขึ้นทำให้โรงเรียนมีทรัพยากรที่จำเป็นมาใช้พัฒนานักเรียนเพิ่มขึ้นไม่ว่าจะเป็นบุคลากร อาคารสถานที่และงบประมาณ นักเรียน ครู และผู้บริหาร ร่วมกันพัฒนาสถานศึกษาจนได้รางวัลเป็นจำนวนมาก และในปีพ.ศ.2562 โรงเรียนได้รับรางวัลโรงเรียนพระราชทาน ประเภทสถานศึกษาขนาดเล็ก เหตุผลที่ผู้ปกครองเลือกส่งบุตรหลานมาเรียนที่โรงเรียนบ้านหาดเล็กทั้งที่มีค่าใช้จ่ายในการเดินทางนั้น ประเด็นแรกเป็นเรื่องของการได้เรียนรู้ภาษาไทยเพื่อใช้ประโยชน์ในอนาคต รองลงไปเป็นเรื่องการพัฒนาความประพฤติ ระเบียบวินัย และความรับผิดชอบ ในระยะแรกของการดำเนินงานพบปัญหาเรื่องภาษา เนื่องจากนักเรียนที่ข้ามแดนมาไม่รู้ภาษาไทย ครูผู้สอนก็ไม่สามารถใช้ภาษา กัมพูชาได้ ทำให้มีปัญหาการสื่อสาร นอกจากนี้ยังมีปัญหาเด็กอายุสูงกว่าเกณฑ์ในระดับชั้นเดียวกัน ทางผู้บริหารและคณะครูได้แก้ปัญหาเหล่านี้ด้วยการ 1) ให้เด็กมาเรียนในระดับอนุบาลร่วมกับเด็กไทยเพื่อทำความเข้าใจภาษาไทย 2) การให้เพื่อนในชั้นเรียนที่เข้าใจภาษาไทยช่วยเป็นล่ามให้ และ 3) การประชาสัมพันธ์เชิงรุกในชุมชนเพื่อให้ผู้ปกครองที่ประสงค์จะส่งบุตรหลานมาเรียน โดยการให้นำเด็กเข้ามาเรียนตามเกณฑ์อายุตั้งแต่ระดับอนุบาล ทำให้ในปีการศึกษา 2562 มีนักเรียนในระดับชั้นอนุบาล (1-3) จำนวนทั้งสิ้น 74 คน และประมาณร้อยละ 83 เป็นเด็กที่ไม่มีสัญชาติไทย ในอนาคตโรงเรียนมีแผนพัฒนาสื่อการสอนภาษาไทยให้กับนักเรียนและผู้สนใจ ชาวกัมพูชาทั้งที่อยู่ใกล้ชายแดนและพื้นที่อื่น

นอกจากการเชื่อมโยงการศึกษาดังกล่าวข้างต้นแล้ว ไม่พบว่ามีเชื่อมโยงการศึกษาในรูปแบบอื่นระหว่างสถานศึกษาหรือระหว่างหน่วยงานด้านการศึกษาของประเทศไทยและกัมพูชา

ในระดับมัธยมศึกษา โรงเรียนคลองใหญ่วิทยาคม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 17 เป็นตัวอย่างที่ดีของการเชื่อมการศึกษาระหว่างไทย-กัมพูชา เนื่องจากสามารถดำเนินงานได้หลากหลายมิติของการเชื่อมการศึกษา ดังแสดงในตารางที่ 5

ตารางที่ 5 มิติของการเชื่อมโยงการศึกษาไทย-กัมพูชา โรงเรียนคลองใหญ่วิทยาคม

มิติของการเชื่อมโยง	แนวทาง
1) สถาบันการศึกษาทั้งสองประเทศ	- มีการทำ MOU ระหว่างโรงเรียนคลองใหญ่กับโรงเรียนเกาะกงวิทยา เพื่อการแลกเปลี่ยนครูในการศึกษาดูงาน

มิติของการเชื่อมโยง	แนวทาง
	- มีการจัดแข่งขันทักษะภาษากัมพูชาสองแผ่นดิน ระหว่างโรงเรียนในพื้นที่ใกล้เคียงของไทยและกัมพูชา
2) โปรแกรม/หลักสูตร/กิจกรรมการเรียนการสอน	- มีการตั้งคณะกรรมการเพื่อพิจารณาการเทียบโอนสำหรับการรับนักเรียนที่จบจากกัมพูชา และประสงค์จะเรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาที่โรงเรียนคลองใหญ่วิทยาคม - มีการจัดการเรียนการสอนวิชาภาษากัมพูชาให้กับนักเรียนไทย - มีการใช้เทคโนโลยีเพื่อเชื่อมการศึกษา เช่น มีการไลฟ์สด เพื่อสอนหนังสือของครูและนักเรียน
3) ครู	- ครูมีระบบการเยี่ยมเยียนนักเรียนที่เกาะกง ประเทศกัมพูชา - มีการแลกเปลี่ยนครูในการศึกษาดูงาน แล้วนำไปปรับปรุงโรงเรียนตนเอง - ครูได้พัฒนาทักษะและประสบการณ์จากการจัดกิจกรรมเชื่อมความสัมพันธ์กับหน่วยงานต่างๆ ของประเทศกัมพูชา โดยการเรียนรู้จากการได้ลงมือทำ - ผู้บริหารโรงเรียนคลองใหญ่ได้สร้างความสัมพันธ์ส่วนตัวกับผู้บริหารโรงเรียนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่อำเภอเกาะกง เพื่อเชื่อมโยงการศึกษาร่วมกัน
4) หน่วยงานด้านการศึกษา และภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง	- มีการจัดเสวนาทางวิชาการ โดยผู้ร่วมเสวนา ได้แก่ ผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 17 ผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดเกาะกง ผู้อำนวยการวิทยาลัยสารพัดช่าง กรรมการอาชีวศึกษาจังหวัดตราด เจ้าของธุรกิจในพื้นที่อำเภอคลองใหญ่ เพื่อร่วมกันพัฒนาการจัดการศึกษาในพื้นที่
5) นักเรียน	- นักเรียนกัมพูชาที่เรียนในโรงเรียนคลองใหญ่วิทยาคม จะได้ทุนเรียนฟรี จากรัฐ และได้ทุนอื่นๆ จากโรงเรียน ไม่ต่างจากนักเรียนไทย - นักเรียนทั้งสองประเทศได้มีโอกาสทำกิจกรรมร่วมกันหลายครั้ง

การเชื่อมการศึกษาในหลายมิติดังกล่าว นอกจากจะเกิดประโยชน์กับตัวนักเรียนแล้วยังทำให้ระบบการศึกษาของทั้งสองประเทศในพื้นที่ชายแดนต่างได้รับการพัฒนาขึ้นพร้อมกันไป และยังทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานด้านการศึกษาทั้งสองประเทศพัฒนาขึ้นเช่นกัน

8. การอภิปรายผลการวิจัย

8.1 สถานการณ์การศึกษาของนักเรียนกัมพูชา

การเข้าถึงการศึกษาของนักเรียนกัมพูชาทั้ง 4 กลุ่มสอดคล้องกับผลการศึกษาที่ผ่านมา แม้ว่าจะทำการศึกษากับเด็กกลุ่มแรงงานข้ามชาติหรือเด็กชาติพันธุ์ (Phaisantham, 2016; Patsamarn, 2017; Pounpunwong, 2018; Office of The Education Council, 2561) ที่พบว่าเด็กที่มีปัญหาสถานะบุคคล เด็กไร้สัญชาติหรือเด็กที่ไม่มีสัญชาติไทยยังสามารถเข้าเรียนในสถานศึกษาไทยได้ตามสิทธิทางการศึกษา ซึ่งใน

พื้นที่อำเภอคลองใหญ่ พบนักเรียนกัมพูชาทั้ง 4 กลุ่ม ถึงร้อยละ 45 ของเด็กทั้งหมดที่เรียนในพื้นที่และสัดส่วนดังกล่าวเพิ่มมากขึ้นในพื้นที่ใกล้เคียงติดต่อยาวแดน สะท้อนว่าระบบการศึกษาได้ตอบสนองต่อนโยบายการให้สิทธิทางการศึกษาซึ่งเริ่มต้นมาตั้งแต่ปีพ.ศ.2548⁵ ได้เป็นอย่างดี สำหรับแรงจูงใจในการเรียนและเรียนต่อในระดับสูงชันนั้น นอกจากเป็นเรื่องของโอกาสที่ดีกว่าในแง่ของการประกอบอาชีพดังพบได้จากงานวิจัยก่อนหน้านี้ มีข้อค้นพบที่แตกต่างไปจากการศึกษาอื่นนั้นคือ การมีโอกาสได้พัฒนาเป็นสัญชาติไทย โดยนักเรียนร้อยละ 15 คาดหวังว่าการเรียนในระดับสูงชันจะช่วยให้เขาพัฒนาสัญชาติไทยได้ ความคาดหวังดังกล่าวนี้ตั้งอยู่บนข้อเท็จจริง กล่าวคือ มีประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่อง “การสั่งให้คนที่เกิดในราชอาณาจักรและไม่ได้รับสัญชาติไทย โดยมีบิดาและมารดาเป็นคนต่างด้าวได้รับสัญชาติไทยเป็นการทั่วไป และการให้สัญชาติไทยเป็นการเฉพาะราย” ที่ออกวันที่ 14 มีนาคม 2560 นั้น เด็กลูกแรงงานเหล่านี้มีโอกาสได้สัญชาติไทยหากอยู่ในประเทศไทยเป็นระยะเวลาานาน มีความประพฤติดี และหากมีประวัติสร้างชื่อเสียงให้กับประเทศไทยด้วยจะยังมีโอกาสมากขึ้น ซึ่งจากการลงพื้นที่ในอำเภอคลองใหญ่ จังหวัดตราด พบว่ามีนักเรียนหลายคนได้สัญชาติไทยไปแล้ว จึงทำให้ครอบครัวอื่นเกิดความหวังที่จะได้สัญชาติไทยด้วยเช่นกัน การที่เด็กและครอบครัวคาดหวังจะพัฒนาไปเป็นสัญชาติอื่นที่เขาให้คุณค่านั้นมีให้เห็นในต่างประเทศ ดังเช่นกรณีของประเทศจีนที่ Chan (2018, p.98) ได้ชี้ว่าระหว่างปี ค.ศ.2001 – 2012 พบมีเด็กทารกในเขตปกครองพิเศษฮ่องกงที่เกิดจากแม่ชาวจีนที่ข้ามพรมแดนไปคลอดบุตรเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ด้วยเหตุผลที่อยากให้ลูกได้สิทธิอยู่อาศัยและรับการศึกษา รวมทั้งสวัสดิการอื่นในฮ่องกง

8.2 รูปแบบและแนวทางการเชื่อมโยงการศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในพื้นที่อำเภอคลองใหญ่ จังหวัดตราด และอำเภอมณฑลสีมา จังหวัดเกาะกง ประเทศกัมพูชา

ปรากฏการณ์นักเรียนชาวกัมพูชาเดินทางข้ามชายแดนมาเรียนที่โรงเรียนบ้านหาดเล็กนั้น เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในหลายพื้นที่ของประเทศไทยบริเวณชายแดนเขตติดต่อระหว่างประเทศเพื่อนบ้าน อาทิ อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย อำเภอโป่งน้ำร้อนและอำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี เป็นต้น ในกรณีของอำเภอคลองใหญ่นั้นนักเรียนกัมพูชาจะข้ามด่านมาเรียนที่โรงเรียนบ้านหาดเล็กเพียงแห่งเดียวซึ่งต่างจากพื้นที่อื่นที่นักเรียนจะข้ามมาเรียนหลายโรงเรียน ที่เป็นเช่นนี้เพราะโรงเรียนบ้านหาดเล็กเป็นเพียงแห่งเดียวที่อยู่ใกล้กับด่านมากที่สุด

หากพิจารณาในแง่ของการเชื่อมโยงการศึกษาในระดับประถมศึกษาในพื้นที่อำเภอคลองใหญ่นั้น อาจสอดคล้องกับแนวคิดการเชื่อมโยงการศึกษา ตามแนวคิดที่ Knight (2007, pp.24-26) เสนอไว้เพียงรูปแบบเดียวคือ การเชื่อมโยงคน กล่าวคือ การที่เด็กชาวกัมพูชาเข้ามาเรียนในโรงเรียนไทยนั้นเทียบได้กับการแลกเปลี่ยนนักเรียนนักศึกษา ทำให้นักเรียนไทยและนักเรียนกัมพูชาได้มีปฏิสัมพันธ์กันช่วงเวลาหนึ่ง อย่างไรก็ตามรูปแบบดังกล่าวถือว่ายังไม่ชัดเจน เนื่องจากการแลกเปลี่ยนดังกล่าวถือว่าการเข้ามาเพียงฝ่ายเดียวของเด็กกัมพูชา ยังไม่ปรากฏมีการแลกเปลี่ยนนักเรียนของทั้งสองประเทศแต่อย่างใดรวมทั้งการการแลกเปลี่ยนบุคลากรระหว่างสองประเทศก็ยังไม่ปรากฏหลักฐานว่าเคยมีการดำเนินการแต่อย่างใด บุคลากรทางการศึกษาในระดับประถมศึกษาของทั้งสองประเทศขาดการปฏิสัมพันธ์กัน ประเด็นนี้แตกต่างจากระดับมัธยมศึกษาที่มีการเชื่อมโยงการศึกษาในหลากหลายรูปแบบ ทั้งการเชื่อมคน เชื่อมโครงการ/กิจกรรม และเชื่อม

สถาบันการศึกษา จากการสัมภาษณ์ผู้บริหารสถานศึกษาระดับประถมศึกษา มีความเห็นว่าแม้จะมีความสนใจที่จะเชื่อมความสัมพันธ์หรือทำกิจกรรมร่วมกันกับฝั่งกัมพูชาหากแต่ทรัพยากรไม่เอื้ออำนวยเท่ากับโรงเรียนมัธยมศึกษา

การขาดการเชื่อมโยงการศึกษาที่เป็นระบบของการศึกษาระดับประถมศึกษาของทั้งสองประเทศทำให้เป็นช่องว่างที่ทำให้โครงการ SEAS of Change ระยะที่ 2 (พ.ศ.2562-2564) ใช้เป็นข้อมูลเพื่อสร้างสรรค์งานการเชื่อมโยงการศึกษาให้เกิดขึ้นในพื้นที่ได้

9. ข้อเสนอแนะ

การวิจัยนี้ทำขึ้นในช่วงก่อนการแพร่ระบาดของโรคติดต่อ COVID-19 และแม้ว่าสถานการณ์การแพร่ระบาดในพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชาที่อำเภอคลองใหญ่จะไม่รุนแรง แต่ในอนาคตการไปมาหาสู่กันระหว่าง ชาวไทย-กัมพูชาอาจถูกจำกัดขอบเขต ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะที่น่าจะเป็นไปได้ในระยะสั้น ดังนี้

9.1 ฝ่ายการศึกษาของทั้งสองประเทศ ควรหารือร่วมกันเรื่องการสอนภาษากัมพูชาให้นักเรียนไทย และสอนภาษาไทยให้กับนักเรียนกัมพูชา โดยที่นักเรียนทั้งสองประเทศไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายเหมือนที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน โดยอาจทำในรูปแบบของการจัดการศึกษาทางไกล หรือการเรียนการสอนแบบออนไลน์

9.2 ฝ่ายการศึกษาของทั้งสองประเทศ ควรจัดทำฐานข้อมูลนักเรียนนักศึกษาให้มีความถูกต้องและทันสมัย รวมทั้งเชื่อมข้อมูลนักเรียนนักศึกษาของทั้งสองประเทศ เพื่อประโยชน์ในการบริหารจัดการการศึกษา และติดตามนักเรียน

9.3 ควรสนับสนุนให้มีการศึกษาวิจัยเพื่อเปรียบเทียบหลักสูตรระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาของ ทั้งสองประเทศ เพื่อหาแนวทางในการเทียบโอนคุณวุฒิการศึกษา สำหรับนักเรียนที่ย้ายตามครอบครัวไปพำนักอาศัยในอีกประเทศหนึ่ง

9.4 ควรทำงานร่วมกับผู้ปกครองนักเรียนกัมพูชาเพิ่มเติม เนื่องจากเป็นบุคคลสำคัญต่อการตัดสินใจเกี่ยวกับอนาคตของนักเรียน และที่ผ่านมายังไม่มีหน่วยงานใดๆ ไปทำงานร่วมกับผู้ปกครองยกเว้นโรงเรียนที่ผู้ปกครองส่งบุตรหลานไปเรียนเท่านั้น ผู้ปกครองจำเป็นต้องได้ข้อมูลที่ถูกต้อง เพื่อประกอบการตัดสินใจเกี่ยวกับการสนับสนุนทางการศึกษาให้กับบุตรหลาน

9.5 ควรดึงภาคส่วนอื่นเข้ามามีส่วนร่วมในการเชื่อมโยงการศึกษา ได้แก่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของทั้งสามตำบล หน่วยงานระดับอำเภอ และผู้ประกอบการในพื้นที่

10. กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณองค์การแพลน อินเตอร์เนชั่นแนล ประเทศไทย องค์การแพลน อินเตอร์เนชั่นแนล ประเทศสวีเดน และมูลนิธิเพื่อเยาวชนชนบท (มยช.) ที่สนับสนุนงานวิจัยเรื่อง “การเชื่อมโยงการศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานระหว่างไทยและกัมพูชา ในกลุ่มเด็กนักเรียนกัมพูชาที่กำลังศึกษาอยู่ในโรงเรียนไทย”

เชิงอรรถ

¹ บทความนี้เรียบเรียงขึ้นจากงานวิจัยเรื่อง “การเชื่อมโยงการศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานระหว่างไทยและกัมพูชา ในกลุ่มเด็กนักเรียนกัมพูชาที่กำลังศึกษาอยู่ในโรงเรียนไทย” ทุนสนับสนุนจากองค์การแพลน อินเตอร์เนชั่นแนล ประเทศไทย องค์การแพลน อินเตอร์เนชั่นแนล ประเทศสวีเดน และ มูลนิธิเพื่อเยาวชนชนบท (มยช.) ปี พ.ศ.2562

² ความร่วมมือดังกล่าวเริ่มขึ้นในปี ค.ศ.1987 โดยมีหน่วยงานที่ชื่อ Provincia Bothniensis เข้ามาทำหน้าที่บริหารจัดการให้เกิดความร่วมมือระหว่างสองเมืองดังกล่าว แผนงานนั้นครอบคลุมเรื่องการคมนาคมขนส่ง การสร้างพิพิธภัณฑ์เมือง การส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยพัฒนา Victoria Square ให้เป็นตลาดสินค้าพื้นเมือง และการสร้างโรงเรียนสอนภาษา คือ Tornio-Haparanda join language school ให้เป็นโรงเรียนที่นักเรียนของทั้งสองประเทศเข้ามาเรียนร่วมกันได้ตั้งแต่ระดับประถมศึกษา แม้ว่าโรงเรียนดังกล่าวจะตั้งอยู่ในฝั่งประเทศสวีเดน แต่ก็ให้โอกาสเท่ากันสำหรับนักเรียนจากสองประเทศ จุดเน้นของการเรียนการสอนคือการปลูกฝังความรู้เรื่องประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นทั้งสองประเทศเพื่อให้เกิดการยอมรับและมีความเข้าใจในประชากรที่ต่างวัฒนธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

³ โรงเรียน European School เป็นโครงการแรกที่มีการเชื่อมโยงการศึกษาระหว่างประเทศสมาชิกสหภาพยุโรปและประเทศเพื่อนบ้าน คือสาธารณรัฐจอร์เจีย โครงการดังกล่าวเริ่มต้นในปี ค.ศ.2007 ที่เมือง Tbilisi เมืองหลวงของสาธารณรัฐจอร์เจีย ในปี ค.ศ.2009 โรงเรียนดังกล่าวได้พัฒนาเป็นโรงเรียนนานาชาติที่เปิดโอกาสให้นักเรียนจากประเทศต่างๆ ได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพเช่นเดียวกับการศึกษาของประเทศสมาชิกสหภาพยุโรป โดยในปี ค.ศ.2019 โรงเรียนได้รับการรับรองคุณภาพจาก The Council of International Schools (CIS) เป็นแห่งแรกในประเทศจอร์เจีย ปัจจุบัน (ค.ศ.2020) โรงเรียนมีนักเรียนมากกว่า 900 คนจาก 35 สัญชาติ โรงเรียนมีวิสัยทัศน์ว่า “ให้การศึกษาที่เป็นที่ยอมรับ ภายใต้สภาพแวดล้อมที่ช่วยบ่มเพาะ ทำทลายด้านวิชาการ สร้างแรงบันดาลใจให้เด็กแต่ละคนได้บรรลุสิ่งที่ดีที่สุดและกลายเป็นพลเมืองโลกที่รับผิดชอบ”

⁴ สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้พระราชทานเงินค่าใช้จ่ายในการก่อสร้างสถาบันเทคโนโลยีกำบงเมอเตียล และสถาบันเทคโนโลยีกำบงสปีอ ให้กับราชอาณาจักรกัมพูชา เพื่อให้โอกาสเยาวชนในพื้นที่ห่างไกลได้มีโอกาสเข้าศึกษาในสถานศึกษาที่มีคุณภาพ ทั้งยังพระราชทานทุนการศึกษา เพื่อให้เยาวชนของราชอาณาจักรกัมพูชาเข้าศึกษาในสถาบันการศึกษาของประเทศไทย ตั้งแต่ ปี พ.ศ.2548 จนถึงปี พ.ศ.2562 รวม 14 รุ่น มีผู้ได้รับทุนทั้งสิ้น 1,862 คน สำเร็จการศึกษาไปแล้ว 1,033 คน

⁵ คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบการจัดการศึกษาแก่บุคคลที่ไม่มีหลักฐานทางทะเบียนราษฎรหรือไม่มีสัญชาติไทย มาตั้งแต่ 28 มกราคม 2535 แต่แนวปฏิบัติที่ชัดเจนเกิดขึ้นในวันที่ 5 กรกฎาคม พ.ศ.2548 คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบแนวปฏิบัติการจัดการศึกษาแก่บุคคลที่ไม่มีหลักฐานทางทะเบียนราษฎรหรือไม่มีสัญชาติไทย รวมทั้งเห็นชอบในระเบียบเกี่ยวกับการรับนักเรียนและการจัดสรรงบประมาณ

References

- Chan, P. K. W., (2018). Cross-border education for pupils of kindergartens and schools: The case in Hong Kong. *The International Education Journal*, 17(3), 93-107.
- Knight, J. (2007). Cross-border tertiary education: An introduction. In S. Vincent-Lancrin (Ed.), *Cross-border Tertiary Education: A way toward capacity development* (pp.21-46). Paris, France: OECD Publishing.
- Lakkaew, L., & Suwicha, K. (2016). *Model and guideline development for the proper education of the migrant people: The substantial of development*. Bangkok: Smarn S. K. Printing. (in Thai)
- Office of the Education Council. (2018). *Report on the education for the stateless children and migrant children in Thailand*. Bangkok, Thailand: Office of the education council. (in Thai)
- Patsamarn, R. (2017). The education public service for stateless children following the free 15 years education in Thailand. *Journal of Politics, Administration and Law*, 9(3), 235-271. (in Thai)
- Phaisantham, C. (2016). *Education pathway for Shan migrant children in the city of Chiang Mai*. (Master's thesis, Thammasat University, Bangkok, Thailand. (in Thai)
- Pounpunwong, W. (2018). Nationality Less Children's Education Right, in Case Study of Ban Pong Noi School, Amphoe Muang, Chiang Mai Province. *Political Science and Public Administration Journal*, 9(2), 123-156. (in Thai)
- Riazi, A. M. (Ed.). (2016). *The Routledge encyclopedia of research methods in applied linguistics: quantitative, qualitative, and mixed-methods research*. New York, NY: Routledge Taylor & Francis Group.
- Siwathomchai, S. (2011). Cross-border education between Thailand and Cambodia: Burden or opportunity. *Journal of Language and Culture*, 30(1), 65-82. (in Thai)
- Trat Primary Educational Service Area. (2019). *Fundamental information on education in the academic year 2017*. Trat, Thailand: Department of Policy and Planning, Trat Primary Education Service Area. (in Thai)
- UNESCO Asia and Pacific Regional Bureau for Education. (2007). *UNESCO-APQN toolkit: Regulating the quality of cross-border education*. Retrieved from https://www.apqn.org/media/library/publications/unesco-apqn_toolkit-reprint.pdf

- Varghese, N. V. (2011). *Globalization and cross-border education: Challenges for the development of higher education in Commonwealth countries*. Paris, France: International Institute for Educational Planning (IIEP).
- Vincent-Lancrin, S. (Ed.). (2007). *Cross-border tertiary education: A way towards capacity development*. Paris, France: OECD Publishing.